

SLEPKAVNIECISKĀ MISTĒ

■ Dizainera Germana Ermiča veidotā scenogrāfija izrādes darbību no meža un maza ciemata pārceļ stilizētā, sirreālā pasaulē, kurā sadzīvo dzīvie un mirušie. Priekšplānā - Čulpanas Hamatovas Janina Dušejko. Foto - Marko Rass

Olgas Tokarčukas romāna pastaigas pa mežu un zvēru pēdu pētišanu izrādes **Dzen savu arklu pār mirušo kauliem stilizētajā pasaulē** aizstāj aktrises Čulpanas Hamatovas atveidotās galvenās varones pārvērtības **Teksts Henrieta Verhoustinska, LTV**

Neticami, ka izrāde, kurā kā Šekspīra traģēdijā notiek piecas nāves, no kurām četras ir slepkavības, var būt tik skaista. Atzišos, ka Nobela un Bukera prēmijas laureātes poļu rakstnieces Olgas Tokarčukas romāns *Stum savu arklu pār mirušo kauliem* ir mans pēdējā laika jaudīgākais literārais piedzīvojums un tā galvenā varone – padzīvojusi angļu valodas skolotāja un vasarnīcu pieskatītāja mazā

poļu ciematā Janīna Dušejko – man ir kļuvusi par intriģējošāko varoni XXI gadsimta literatūrā.

MAĢISKĀ SKATUVE

Apbrīnojamā kārtā melanholiskā un metafiziskā Olgas Tokarčukas grāmata sīriešu un nīderlandiešu režisores Oļas Mafālani izrādē *Dzen savu arklu pār mirušo kauliem* Dailes teātrī gandrīz neko nav zaudējusi. Tikai ieguvusi mistērijas vaibstus un vēl vienu metaforiskās tēlainības slāni, kuru tai piešķir starptautiski strādājošā dizainera Germana Ermiča scenogrāfija un

tērpu mākslinieku dueta *Mareunrol's* (Māriete Mastiņa-Pēterkopa un Rolands Pēterkops) kostīmi, kā arī Krista Auznieka pārpasaulīgā mūzika un Aleksa Broka komplicētā gaismu partitūra...

Nākot uz izrādi, visvairāk bažijos par to, kā uz skatuves tiks pārcelts mežs, kam romānā nav mazāka nozīme kā *Sapnī vasaras naktī*. Germana Ermiča skaistā, maigi bārkšainā scenogrāfija šo pārcēlumu paveic ļoti stilizēti, abstrahēti un skaisti (apziņos, ka jau otro reizi lietoju šo it kā bānālo apzīmētāju). Bārkstis puslokā ieskauj Janīnas istabu un norobežo dibenplānā mežu. Šajā pašā puslokā vienu brīdi, kad mednieku nāves sāk vairoties aritmētiskā progresijā un Janīna aizvien kaislīgāk proponē savu teoriju, ka tie ir dzīvnieki, kas soda medniekus, sāk līt lietūs. Tas list nepārtraukti gandrīz visu otro cēlienu, dažbrīd pat aizlejšot kādu mikrofonu. Un tad vienu brīdi – neteikšu, kuru, jo tiešām negribu spoilerēt, – pretī lietum tādā pašā puslokā no apakšas izlaužas uguns. Tas ir maģisks mirklis, kurā kulminē darbība.

Germana Ermičs izrādes darbību ir pa-

plašinājis arī abpus skatuvei – Dailes teātra kulisēs abpus pirmajām skatītāju rindām, kurās parasti izsēdina «savējos», šoreiz ir divas virtuves telpas, kurās rosās Jura Bartkeviča Ērmulis un no kurām nāk kārdinošas smaržas, arī tādas, ko veģetāriete Janīna noteikti neakceptētu.

VIŅPASAULES ZIEDI

Izrādes kostīmi darbojas vairākās laiktelpas dimensijās: ikdienišķie, parastās realitātes kostīmi – te uzmanību pelna galvenās varones baltie mežģīņotie adījumi un zeķītes, ar kurām viņa manipulē izrādes laikā, – un paralēlās realitātes tērpi, tajā realitātē nonāk mirušie. Tie tiek ietērpti ziedošās kleitās un uzvalkos, ziedi viņus pārklāj no galvas līdz kājām, un visi mirušie, lai kādi negēļi viņi būtu dzīves laikā, top skaisti. Mirušo meiteņu korim vēl ir savdabīgi drāšu vainagi, pārcēlušies no kādas *Mareunrol's* kolekcijas. Viņas (un ierakstā arī Valsts akadēmiskais koris *Latvija*) dzied Krista Auznieka teju sakrālo mūziku, kurā atpazīstam arī latviešu tautsdziesmas.

Mirušās un vienlaikus ziedošās sievietes

10. APRĪLIS, 2025

ĒRIJA

tes nav tikai režisores iegriba – romānā pie Janīnas sapņos nāk viņas mirusī māte un pavisam vēl jauna vecmāmiņa ar pirmskara laika somiņu. Māti izrādē, kuru redzēju, atveidoja Lidiya Pupure (šajā lomā arī Olga Dreģe), un viņas galvenais uzdevums ir izstarot noslēpumainu, mīlošu gaismu. Vecmāmiņas lomā ir dziedātāja Beāte Zviedre, kuras skaņajā balsī dzirdam dziedājumu dažādos stilos, žanros un valodās visas izrādes garumā, tas piešķir papildu metafizisku gaisotni jau tā sirreālajai mirušo un dzīvo paralēlajai eksistencei.

Kopā ar Māti uz skatuves ir arī Vecvecmāmiņa – vēl pavisam bērns, kuras uzdevums ir bērna balsī nodziedāt noslēpumainu dziesmu. Šajā lomā dublējas Baņuta Perska un Rūta Blumberga. Un vēl ir astoņas koristes. Šis miklains koris, horeogrāfes Elīnas Gediņas iekustināts, līgani līgodamies, ik pa laikam pārstaigā skatuvi, uzņemdamas savās rindās arī ciematīnā noslepkavotos un ziedos ietērptos dažādu amatu medniekus.

BŪTNE ĀRPUS VECUMA

Izrādes centrā ir Čulpanas Hamatovas Janīna Dušejko, un ir aizkustinoši redzēt, cik atdevīgi viss pārējais ansamblis strādā «ap viņu», radot arī vēl pa kādai aktieriskai pērlei. Čulpana Hamatova sniedz augstas raudzes tēlojumu, ir nerimstoši klātesoša un ārkārtīgi harismātiska. Viņa izrādē netiek mākslīgi vecināta, lai gan, spriežot pēc biogrāfijas hronoloģijas, viņas varonei ir pāri sešdesmit, tāpēc viņas joprojām meitenīgā seja kopā ar sirmajiem matiem rada iespaidu, ka šī ir būtne ārpus vecuma un varbūt pat ārpus dzimuma.

Šajā ziņā galvenā varone Agņeškas Holandas filmā *Zvēra pēdas/Spoor* (2017) vairāk atbilst romāna burtam. Tomēr Čulpana Hamatova atbilst šī darba garam – jo galvenais Janīnā Dušejko, kas padara viņu par unikālu galveno varoni, ir oriģinālā domāšana, dvēseliskā saplūsme ar dzīvnieku pasauli. Romāna pastaigas pa mežu un zvēru pēdu pētīšanu izrādes brīnumainajā pasaulē aizstāj pašas Janīnas pārvērtības – aktrise te snaiksta galvu kā stirna, te ošņājas kā suns. Viņa nav atdalāma no dabas. Un viņa ir sieviete, turpretim nežēlīgie, dzīvniekus un arī Janīnas suņus nobendējušie mednieki ir vīrieši – visi kā viens mačo gariem, taukainiem

AKTRISE TE SNAIKSTA GALVU KĀ STIRNA, TE OŠŅĀJAS KĀ SUNS

matiem. Šāda binārā opozīcija vedinājusi Olgas Tokarčukas romāna recenzentus piedēvēt tam ekofeminismu. Šai definīcijai tas, bez šaubām, atbilst, tomēr, kā tas ir ar jebkuru izcili talantīgu darbu, tā neizsmel romāna būtību.

LIKTEŅĪGIE VĪRIEŠI

Runājot par Janīnas dzimumu un vīriešiem romānā un izrādē, ir jāmin arī vairāki pozitīvie varoņi: Artūra Skrastiņa asredzīgais Dizio, kurš apsēsts ar XVIII gadsimta angļu dzejnieku Viljamu Bleiku (Artūrs Skrastiņš ir lielisks šajā lomā), Jura Bartkeviča lietiskais un gardi ēst gatavojošais, tik cilvēcīgais Janīnas kaimiņš Ērmulis, visbeidzot, Janīnas skaistā, romantiskā aizraušanās – Imanta Strada pret kukaiņiem un ceļā sastapto sievieti liriski noskaņotais entomologs Boross. Janīnas mīlas aina ar Borosu, viņiem viegli kā taureņiem lidojot pār mēbeļiem, ir viena no skaistākajām mīlas ainām pēdējo gadu teātrī (starp citu, Boross, Dizio un Kaspars Dumbura mācītājs Čauksts vienīgie no vīriešiem nav apveltīti ar garām matu lēkšķēm). Tajā ir daudz vairāk romantikas, nekā šajās attiecībās ir romānā, kurā Janīna diezgan lietiski ielaizās ar Borosu faktiski viņa profesijas un savas vientulības dēļ.

Janīnas draugu lokā ir arī humpalu pārdevēja, kuru galvenā varone nosaukusi par Labo Vēsti, ar retu ģenētisku pazīmi –

viņai nav apmatojuma. Šo citplanētietai līdzīgo būtni ar atsvešinātības un vienlaikus ieinteresētības sakausējumu atveido Katrīna Grīga. Katra mazākā loma ir ar nozīmi Janīnas Dušejko nāves un noslēpumu pilnā ceļā – atmiņā paliek Kristīnes Nevarauskas aizlauztā un izmisusi Prezidenta sieva, kura tikai nostiprina Janīnu viņas liktenīgajos lēmumos. Savukārt Arturs Krūzkops policijas izmeklētāja Melnā Mēteļa lomā ārdās kā tāds viesulis, sastopot būtni, kurai svarīgāks par cilvēku likumu ir dabas klātbūšanas likums.

MAČO BUĶETE

Un tad ir vesela mačo mednieku buķete: tie pamazām mirst cits pēc cita, un tos atveido Dailes teātra vīrišķīgo aktieru zieds. Andrim Bulim bez jau minētajām matu lēkšķēm Komandanta lomā pieaudzis arī vēders, un viņa nekaunīgā, vaļīgā iznešanās, ja godīgi, uzprasās pēc vardarbīgas reakcijas. Mārtiņa Meiera lecīgi «biežais» Iekšelis, kura galvenais uzdevums ir kļūt par Janīnas kārtējo šķērslī. Meinarda Liepiņa (šajā lomā arī Lauris Subatnieks) pirmais mirušais – malumednieks Lielā Pēda. Liels prieks par Ģirta Ķestera atgriešanos teātrī ar noslēpumainā un mūždien iereibušā Prezidenta lomu – viņu kaut kā no visiem noslepkavotajiem visvairāk žēl. Un mācītājs Čauksts – Kaspars Dumbura pieglaustais, talārā kā futrālī iespiestais un medniekus svētījušais ksendzs, kuram lemts iet bojā pēdējam.

No ekotrillera ir pazudušas dažas darbības līnijas (piemēram, Janīnas skolotājas un vasarnīcu apciemotājas prakse), un tas ir ieguvis citus vaibstus – vēstījumam no apgānītās dabas pārceļoties uz stāstu par nāves neizbēgamību, tās misteriozo klātbūtni un sodu, kas seko varmācībai.

Ja nu kaut kā mazliet pietrūkst, tad romāna finālā, izrādē mazliet paliek kā gaisā pakārta. Izpaliekot Janīnas mierpilnajai dzīves izskaņai, izrādes pēcgārša ir par neizbēgamo sodu, kas nav tas, ko ar romānu gribējusi pateikt Olga Tokarčuka, bet acīmredzot ir izrādes veidotāju mērķis. ■

DZEN SAVU ARKLU PĀR MIRUŠO KAULIEM

Dailes teātrī 22.IV, 9., 20., 21.V, 19.VIII
plkst. 19

Bīļetes *Bīļešu paradīzes* tīklā EUR 16–40

Kvēlās ugunis

Latvijas Nacionālā teātra
107. sezonas abonements

Iegādājies Latvijas Nacionālā teātra kasē
vai www.bilesuparadize.lv

107. sezonas abonementā
iekļautas 4 izrādes:

Indulis un Ārija
Rainis • Indra Roga

Viss par levu
Mērija Orra • Ināra Slucka

Kad mēs būsim jauni
Daiva Čepauskaite • Rolands Atkočūns

Ugunī
Rūdolfs Blaumanis • Inese Mičule

Abonementu cenas no 75 EUR. Abonementu skaits ir ierobežots.
Vairāk informācijas www.teatris.lv